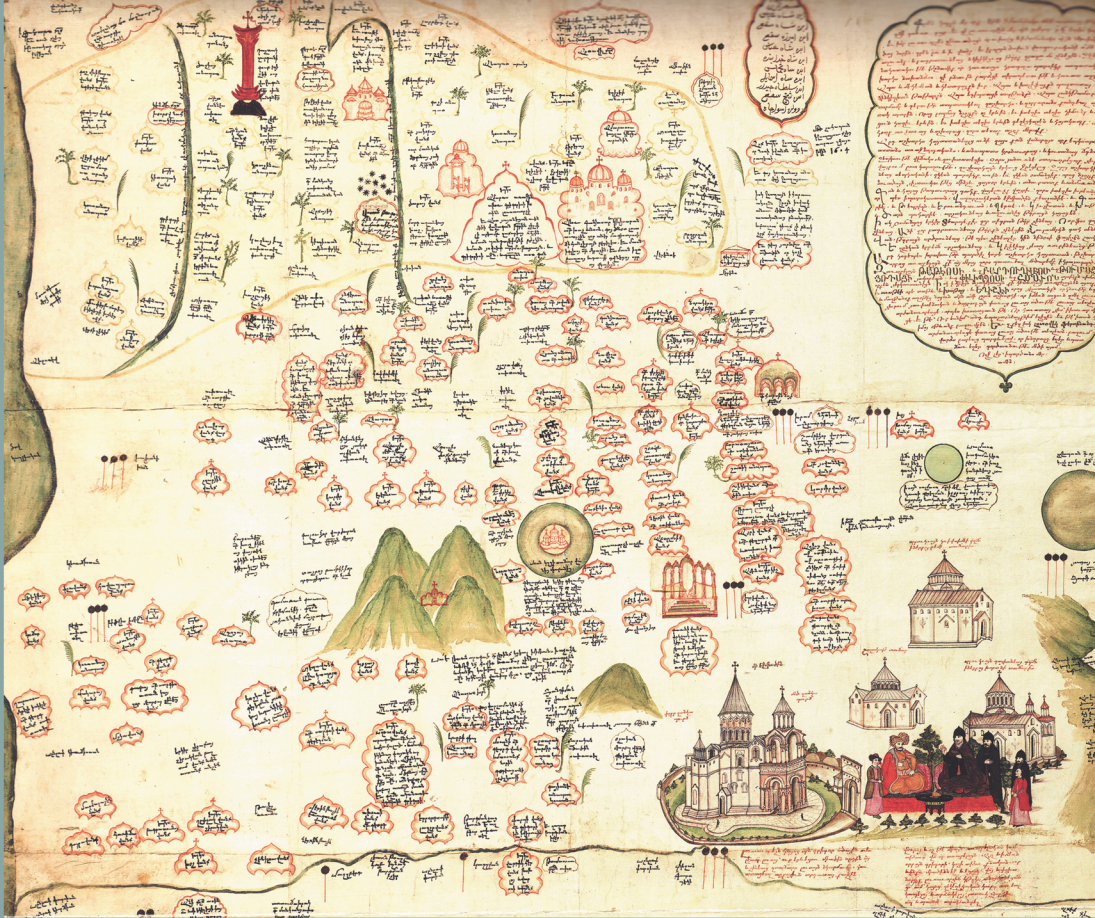

ՀԱՎԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

4

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES, RA
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY AND ETHNOGRAPHY

PROCEEDINGS OF THE INSTITUTE
OF ARCHAEOLOGY AND ETHNOGRAPHY
HAIA-4

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК, РА
ИНСТИТУТ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ

ТРУДЫ ИНСТИТУТА
АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ
ХАИА-4

YEREVAN
IAE PUBLICATION 2021
ЕРЕВАН
ИЗДАТЕЛЬСТВО ИАЭ 2021

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՀԱԽԱ - 4

ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ԵՒ
ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

4

***Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության
ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ***

***Published by decision of the Scientific Council of the Institute of
Archaeology and Ethnography, NAS RA***

Խմբագրական խորհուրդ

Պավել Ավետիսյան (գլխավոր խմբագիր), Լևոն Աբրահամյան, Ռուբեն Բադալյան,
Միհրան Գալստյան, Տորք Դալալյան, Ջուստո Թրախնա, Թեո վան Լինթ,
Լորի Խաչատուրեան, Թամար Հայրապետյան, Հարություն Մարության,
Համլետ Պետրոսյան, Գագիկ Սարգսյան, Ադամ Սմիթ, Պատրիկ Տոնապետեան,
Պիտեր Քաուի

Editorial Board

Pavel Avetisyan (editor-in-chief), Levon Abrahamyan, Ruben Badalyan, Peter Cowe,
Tork Dalalyan, Patrick Donabédian, Mihran Galstyan, Tamar Hayrapetyan,
Lori Khatchadourian, Theo van Lint, Harutyun Marutyan, Hamlet Petrosyan,
Gagik Sargsyan, Adam Smith, Giusto Traina

Համարի խմբագիրներ՝

Սուրեն Հոբոսյան, Հարություն Մարության,
Թամար Հայրապետյան, Տորք Դալալյան

Յ 720 Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի աշխատություններ – 4 /
ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտ. և ազգագր. ինստ.: – Եր., ՀԱԻ հրատ., 2021. – 272 էջ:

ՀԱԻԱ մատենաշարի հերթական՝ 4-րդ հատորն ընդգրկում է Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի և Երևանի պետական համալսարանի հետազոտողների գիտական հոդվածներ, որոնք գրվել են միջգիտակարգային, դաշտային և տեքստաբանական ուսումնասիրությունների հիման վրա, իսկ վերջին բաժնի հոդվածները նվիրված են բանագիտության և ազգագրության պատմությանը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

I. ՄԻՋԳԻՏԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

7

Լևոն Աբրահամյան

Թամանյանի ժողտունը, առասպելաբանություն,
գաղափարախոսություն, ճարտարապետություն

8

Արսեն Բորոխյան

Կաթաբար-վիշապաքար, Երվանդ Լալայանից հարյուր տարի անց

20

Լիլիթ Միմոնյան

Արևելյան Հայաստանի սրբավայրերը 17-րդ դ. վերջին.
ըստ Երեմիա Քյոմյուրճյանի քարտեզի և Թովմա Վանանդեցու
«Բան չափեալ ՚ի սրբազան տեղիս աշխարհին հայոց»-ի

36

Տորո Դալայան

Նվագարանների առաջացումն ու գործառնությունը
ըստ Վարդան Այգեկցու և Հովհաննես Պլուզի հաղորդած ավանդազրույցի

48

II. ԴԱՇՏԱՅԻՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

61

Յակոբ Չոլաքեան

Անտիոքի հայաբնակ շրջաններու տոհմիկ նուագարանները

62

Հարություն Մարության

Արհեստագործական որոշ ավանդույթների վերափոխումը Տավուշում
(ըստ Իջևան և Դիլիջան քաղաքների նյութերի)

75

Արզամ Երանտյան

Հայոց տոհմաճառերի ազգագրական ուսումնասիրություն.
հիշողություն և սերունդների տեսողական խոսույթ

85

Հասմիկ Հարությունյան

Կաթը և կաթնամթերքը հայ ժողովրդական բժշկության մեջ

93

Անժելա Ամիրխանյան

Վայրի բույսերի թթուները Լոռիում և Տավուշում
(ըստ դաշտային ազգագրական նյութերի)

104

Գարեգին Գրիգորյան

Փոխօգնության տարրերը Տավուշի սահմանամերձ գյուղերում

114

Թորգոմ Աղանյան

Մշակութային ավանդույթների պահպանման և մշակութային էկոլոգիայի
խնդիրները ետադետյան Գյումրիում

123

Գոհար Սրեփանյան

Բացառապես կրծքով կերակրման վեցամսյակը՝ որպես
մոր և մանկան կյանքի անցումային փուլ

131

Յուլիա Ասրունյան

«Հայաստանում խաչքավորների պակաս չկա».
խաչքավորի ինստիտուտը ժամանակակից Հայաստանում 142

Լուսինե Ղոնջյան

Սևանի ավազանի բանահյուսական և ազգագրական մշակույթի
արդի վիճակը ըստ 2008–2015 թթ. դաշտային դիտարկումների 154

III. ՏԵՔՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

165

Միրանուշ Առաքելյան

Անեծքը և օրհնանքը Ստեփանոս Օրբելյանի
«Պատմություն նահանգին Միսական» երկում 166

Արմեն Շ. Մարգարյան

Թաղման ժողովրդական ծիսակարգային տարրերի
արտացոլումը հայկական անեկդոտներում 177

Մարինե Խենէյան

Աստծո միջամտության դրվագը հայ ժողովրդական հեքիաթների սյուժեներում 187

Դոար Меликян

Феминный аспект сказок цикла «Умная дочь крестьянина» 199

IV. ԲԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

209

Սերգեյ Վարդանյան

Կրոնափոխ համշենահայերի բարբառի և բանահյուսության
ուսումնասիրության պատմությունից 210

Թամար Հայրապետյան

Հովսեփ Օրբելու բանահավաքչական և բանագիտական գործունեությունը 229

Վարդիթեր Մադաթյան

«Ազգ» հասկացությունը հանրային մարմինների շարքում.
«ազգի», ազգակցական կապերի դրսևորումներ Տավուշում (19–20-րդ դդ.) 241

ԱՂՅՈՒՄԱԿՆԵՐ

257

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

265

III

ՏԵՔՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Արմեն Շ. Սարգսյան, ք.գ.դ.
ՀԱԻ

ԹԱՂՄԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԾԻՍԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՏԱՐՐԵՐԻ ԱՐՏԱՑՈՒՄԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆԵԿՈՏՆԵՐՈՒՄ

Թաղման ծիսակարգի հետ կապված հայ ժողովրդական երգիծական մանրապատումները, բացի այն կարևոր գործառնությունը, որ կատարում են (անգամ ցավ ու դարդի մեջ չընկնվել, պահպանել տոկոնությունը, կենսախնդությամբ շարունակել ապրել ու արարել), ունեն նաև ճանաչողական վիթխարի արժեք: Դրանք իրենց մեջ ամբարել և պահպանել են այդ արարողակարգին առնչվող բազմաթիվ ինքնատիպ տարրեր, որոնք պատկերացում են տալիս հայ մարդու կյանքի, կենցաղի, սովորությունների, նիստուկացի, լեզվամտածողության, մարդկային փոխհարաբերությունների և այլ երևույթների վերաբերյալ: Դրանք կարող են արժեքավոր տեղեկություններ հաղորդել պատմաբաններին ու ազգագրագետներին, լեզվաբաններին ու հնագետներին, փիլիսոփաներին և մարդկային արժեքներով հետաքրքրվող տարատեսակ մասնագետներին:

Հիմնաբառեր՝ անեկոտ, թաղման անեկոտներ, թաղման ծիսակարգ, հանգուցյալ, սգերգ, թաղում, երգիծական մանրապատումներ, կտակ:

Ներածություն

Հայ ժողովրդական երգիծական ստեղծագործությունների մեջ առանձին խումբ են կազմում թաղման թեմային առնչվող՝ ժողովրդական ծիսակարգային տարատեսակ տարրերի կիրառությամբ անեկոտները՝ երգիծական մանրապատումներն ու զվարճախոսությունները: Դրանցում անսպասելի զավեշտն արտացոլվել է հետևյալ ենթաթեմաներում՝ ա) մահամերձի՝ մահվանից առաջ արտահայտած ցանկություն, պատվիրան, կտակ; բ) հանգուցյալին լողացնելը, հագցնելը, հարազատ առարկաներից հետը դնելը; գ) լացի երգերով ու խոսքերով հանգուցյալի մասին հիշողություններ պատմելը, լացի ժամանակ հանգուցյալի բնավորության գծերի ու գործողությունների գովքը; դ) գերեզման փորելը, թաղման թափորը, ե) հոգեհացը, ողորմաթաս խմելը; զ) հանգուցյալի հիշատակը հավերժացնող տապանաքար դնելը, տապանաքարային գրությունները, գերեզմանին այցելության գնալը ևն:

Մահամերձի վերջին խոսքը

Մահամերձի խոստովանության, վերջին խոսքի, վերջին ցանկության վերաբերյալ մանրապատում-զվարճախոսությունների մի մասը իրապատումային բնույթի է, մի մասն էլ՝ անիրական հորինվածքներ:

Այսպես, իրականության հենքի վրա ստեղծված մանրապատումներից մեկում ծիծաղի պատճառ է դառնում մահամերձի թաքցրած «հարստության» բացահայտումը: Ավագ և կրտսեր սերունդների մտածողությունների հակասու-

թյունն արտացոլող երգիծապատումում հարսներն ու տղաները «լավ են պահում» տան մեծին, որպեսզի վերջինս ոսկիների տեղն ասի: Նույնիսկ ամենաչնչին արարքի համար մեղքի զգացում ունեցող, նահապետական ավանդներին հավատարիմ մահամերձ ծերունին կանչում է հարազատներին, որ իր վերջին խոսքը, իր սրտի գաղտնիքն ասի, և... բոլորի սեփականությունն է դառնում տարիներ շարունակ նրա հոգում թաքցրած անփոխարինելի գանձը.

— *Բախչի ծերին մի մեծ կակալի ծառ կա, իմանում եք:*

— *Իմանում ենք:*

— *Էդ կակալի ծառի էն դռը մեր հարևան Ծաղիկենց բախչեն ա, իմանում եք:*

— *Իմանում ենք, հայրիկ, իմանում ենք, միայն մի քիչ շուր-շուր խոսի:*

— *Էդ ծառի տակին Ծաղիկին երկու անգամ պաչել եմ, — ասում է ծերունին ու հոգին փչում¹:*

Մահամերձի վերջին ցանկության հենքի վրա ստեղծված ինքնատիպ զվարճապատումներից մեկն էլ կապված է ազգային-ազատագրական շարժման հերոսներից մեկի՝ Սեբաստացի Մուրադի հետ: Ժողովուրդը համոզված էր, որ ազգային ցավի համար պայքարի ելած անձնվեր հայ ֆիդայիները ոչ միայն ամբողջ ազգի պաշտպանն են, այլև իրենցից ամեն մեկի ցավերի և հոգսերի դարման անողը: Այս երգիծապատումում, ըստ ծեր մամիկի, ազգի պաշտպան ֆիդային՝ նաև ամեն մեկի ցավին և հոգսին դարման անողն է: Նա ի գործ է կատարելու իր վերջին ցանկությունը՝ իր մահից հետո կանխելու կողակցի ամուսնությունը... Վեհ, ազգային գաղափարների համար ոտքի ելած ֆիդային պատրաստ է օգտակար լինելու ամենքին. նա, անձը վտանգելով, ներկայանում է հիվանդ հայ մամիկին և լսում նրա անկեղծ խնդրանք-ցանկությունը, որն էլ դառնում է ժողովրդական երգիծական մանրապատումի ծիծաղի պատճառը.

— *Մարէ, ես Սեբաստացի Մուրադն եմ, ինչ կարևոր բան մը պիտի ըսեիր ինձի, որ ուզեցել ես ինձ տեսնել: Մարէ, շուր ըսէ ըսելիքդ. թորքերը ինձի կհետապնդեն...*

— *Տղանս, — կրսե հիվանդ ծեր կինը, — իմ վերջին ցանկությունս է, որ իմ մեռնելէս վերջ մի՛ թող, որ իմ ամուսինը ամուսնանայ...²*

Թաղման ծիսակարգին առնչվող նորնախիջևանյան անեկդոտներից մեկում էլ («Ըռհաթ մեռիր») մահամերձ ամուսնու ցանկության խոսքին, թե ու՛մ հետ ուզում է՝ ամուսնանա, միայն թե իրեն շատ տանջող ինչ-որ մեկի հետ չամուսնանա, կնոջ հակադարձող ու «հուսադրող» պատասխանն է դառնում գավեշտի մեխը.

— *Չէ՛, չէ՛. քուն ըռհաթ մեռիր, ես նարա գնիզ չիմ լալ, զերե ուրիշին խոսք դուլիլ իմ աշտիս, — ասաց գնիզը³:*

1 Նաղաշյան 1992, 89–90:

2 Սվազլյան 1994, 109:

3 Փոքշեյան 1971, 85:

Ի դեպ, այս պատումի տարբերակները հանդիպում են թե՛ հայոց⁴, թե՛ այլոց ժողովրդական բանավիճակում: Այսպես, 1858թ. հրատարակված գրքի «Անսովոր կտակ» նմուշում մահամերձ ամուսինը ջահել կնոջը խորհուրդ է տալիս Պետրոս աշակերտի հետ ամուսնանա՝ հաշվի առնելով նրա բնավորությունն ու աշխատասիրությունը, ինչին հետևում է կնոջ՝ «*միամիտ կաց, ես ինքս շատ վաղուց է, որ այդ մասին մտածում եմ*» պատասխանը⁵:

Հանգուցյալին լողացնելու և ողբալու ծեսերի արտացոլումը

Թաղման ծիսակարգի ժամանակ կատարվող պարտադիր տարրերից մեկն էլ *հանգուցյալին լողացնելու* գործողությունն է: Այս թեման արտացոլող անեկդոտներից մեկում ցանկության՝ «*Որ ես մեռնեմ, Բաղուն պատավին թողու ոչ ինձ լողացնի*» խոսքերը հիմնավորվում են մահվանից հետո անգամ ուժը չկորցրած «չար աչքի» հավատալիքային ազդեցության դրսևորմամբ. «*Էրվի նա, աչքը չար ա, վախում եմ աչքով տա ինձ*»⁶:

Եթե թաղման լալիքի երգ-սգերգը ստեղծվում է անմիջապես մարդու մահվան առիթով, հուղարկավորության արարողակարգային տարատեսակ դրսևորումների ժամանակ, ապա նրան առնչվող անեկդոտներն առաջանում են դրա անմիջական ազդեցությամբ՝ այդ ծիսակարգի ավարտից հետո: Եւ եթե թաղման սգերգերում ու սգո խոսքերում առկա է վշտին, դժբախտությանն ուղեկցող հուզական խոսքը, բաժանման ցավը, ավստասանքը, որը հուզում է նաև ներկա գտնվողներին, ապա երգիծական մանրապատումների լալիքի խոսքերում ու սգերգերում առկա է զավեշտը, ինքնաբերական ծիծաղը:

Պատմական Հայաստանի տարբեր գավառներից գրառված՝ հուղարկավորությանն առնչվող ժողովրդական ստեղծագործություններում մեծ թիվ են կազմում հանգուցյալի վրա լաց լինելու գվարճապատում-գվարճախոսությունները: Դրանց մի մասը իրական միջադեպերի հենքի վրա է ստեղծված, քանզի մեծ ցնցման ազդեցության տակ լաց լինելիս՝ սիրելի կորուստը սգացող կինը ննջեցյալին աղաչում, պաղատում է խղճալ իրեն, մենակ չթողնել, վեր կենալ, էլի կատակներ անել, հիշում ու բարձրաձայն ողբերգով ներկայացնում է հանգուցյալի հետ կատարված անմոռանալի դեպքերը: Եւ այդ ամենը ներկայացվում է հանպատրաստից, երբեմն էլ ակամայից երկիմաստ, անկապ արտաբերած խոսքերով: Դրանցից շատերն անմիջապես ամրագրվում են այդ արարողակարգին ներկա գտնվող առավել սթափ որոշ մասնակիցների հիշողության մեջ և հետագայում ծաղկեցվելով ու որոշակի կառույցի մեջ դրվելով՝ անեկդոտի տեսքով բերնեբերան պատմվում, տարածվում են:

Սգացողի նկարագրած անդրաշխարհի և առկա աշխարհի «նմանության» հենքի վրա ստեղծված մի երգիծապատումում թաղման թափոթին պատըշգամբից հետևող մարդը, լսելով սգացող կնոջ՝ «*Վայ, հիմա քեզ ո՛ր եմ տանում,*

4 Փոքրեյան 1971, 87:

5 Զօհրապեանց 1858, 96:

6 Ղազարյան 2002, 14–15:

ախր ընդեղ հաց չկա, լոյս չկա, խոնավ ա, ցուրտ ա» խոսքերը՝ անհանգստացած արձագանքում է. «Յսի՛, չլինի՛ էս մեր փուն են բերում...»⁷:

Ընդհանրապես, սգացողի խոսքերում շատ հաճախ են առկա լինում հանգուցյալի ու նրա գործունեության չափազանցված գովք-նկարագրությունները: Բայց եթե սգերգերում դրանց առկայության ժամանակ շրջապատը չի արձագանքում, ապա երգիծական մանրապատումներում, նաև չափածո կառույցներում՝ դրանց արձագանքը չի ուշանում: Կերպարներից մեկի անսպասելի ասած մեկ-երկու արտահայտությունը ինքնաբերական ծիծաղ է առաջացնում, ինչն էլ դառնում է զվարճապատումի մեխը: Հենց դրանով էլ սգերգերն ու սգո խոսքերը տարբերվում են թաղման ծիսակարգին առնչվող երգիծական մանրապատումներից:

Այսպես, օրինակ՝ Կարապետ քահանա Գալֆայանի ներկայացրած «Յետ մահու ներբող»-ում՝ վարպետորեն գովասանք անող դրկից եղերամայրերից մեկի ասած սգերգի խոսքերը զարմանք և կասկած են առաջացնում անգամ այրիացած կնոջ մեջ, և նա իր մոտ է կանչում զավակին ու ականջին փափսում. «Որդի՛, իմ ջան որդի, մայրաղ քու հոգւոյդ: Տես, անիկա քու հայրն է, չէ՛ նե՛՝ մի ուրիշը...»⁸:

Ծալկայի հայոց լալիքի խոսքերի հենքի վրա ստեղծված մեկ այլ զվարճապատումում այրիացած կինն է լալիս ու թվարկում ամուսնու տեսակ-տեսակ հագուկապը՝ առաջացնելով ներկաների զարմանքը.

— Դարամանդուլ արիւղիդ մեռնեի, կարակոյ փափախիդ մեռնեի, ազի-ալուսկի սափքնուդ մեռնեի, մեծ թոփ արծթե քյամարիդ մեռնեի:

Ականջ էտողները կնկանը կ'ըսեն, թե՛

— Ադ քու ըսածներդ մարդդ ունիր:

— Չունիր, հըմը պիտի առնեինք, — կըսե կնիկը⁹:

Զվարճապատումի մեխը հանդիսացող՝ սգացող կնոջ այդ պատասխանը և՛ ինքնաբերական ծիծաղ է առաջացնում, և՛ տխրություն ու ցավ. սոցիալական ծանր վիճակը անկատար է թողել նրա երազանքների իրականացումը, և սգվորը գոնե լալիքի խոսքերով է ուզում հասանելի դարձնել դրանք:

Թաղման ծիսակարգի լալյաց երգի դարաբաղյան երգիծապատումներից մեկն էլ ամուսնու մահը անկեղծորեն սգացող կնոջ խոսքերը Պըլը Պուղու բերանով է ներկայացնում, այն էլ այնպիսի պատկերավորությամբ «ծաղկեցնելով» ու փառաբանելով հանգուցյալին, որ կամա թե ականա զվարճանք է պատճառում լսողին.

«...Աղջի՛, քը մայրաղ, լըհայ որ իւրկէժսանց գեալիս ար կացիւր քամակը կոխած, ցակապը առաջը կոխած, կեօւրակ էշը ըռաջկին, շիւշայ շիւշայ ընշողաւ բեռնած, յագին պուլրի ընելաւ. լըհայ որ բերում ար ընծղաբեռնը որօնում, հենց ար ինում լըհայ պեազրկանի թէանպէալէթ ինի:

7 Հեղինակի գրառած նյութերից (այսուհետ՝ ԱՇՍ):

8 Գալֆայեան 1957, 146–147:

9 Միքայելյան 1998, 181:

ւա քու ոսկի փրշակիդ մաւրադ,
 ւա քու ոսկի քրիւրնիդ մաւրադ,
 ւա քու ոսկի փրզկեահիդ մաւրադ,
 անծուդ կ'անէր, լրեայ ձըճոնակի թներ ինի:
 Աղջի, բա՛մ, ինձ նմանին փէրը փազ կանխ»¹⁰:

Գերեզման փորելը և հուղարկավորելը անեկդոտներում

Հստ հնագոյն հավատալիքի՝ մարդը մահվանից հետո էլ անդրաշխարհում շարունակում է ապրել: Հենց այս մտայնությամբ են վաղնջական ժամանակներում հանգուցյալի հետ՝ նրան հարազատ ու կիրառելի զանազան առարկաներ դրել, իսկ թագավորների հետ՝ թաղել նաև նրանց հավատարիմ ծառաներին: Մեր օրերի հուղարկավորությունների ժամանակ ևս այս կամ այն չափով պահպանվել են հնագոյն հավատալիքային մնացուկները, որոնց անմիջական արձագանքը արտահայտվել է նաև հայ ժողովրդական երգիծական մանրապատումներում և զվարճախոսություններում:

Հայ ժողովրդական երգիծական մանրապատումների և զվարճախոսությունների նորօրյա գրառումներում հանդիպում ենք հանգուցյալի հետ դրվող այնպիսի առարկաներ, որոնք կապված են նրա մասնագիտական նախասիրությանը՝ ինչպես ջութակը կամ դուդուկը, բայց անեկդոտում լացի ժամանակ շեշտվում է ոչ թե տվյալ իրը, այլ նրա դրվելու դիրքը. ամուսնու հարազատ երաժշտական գործիքի տեղադրման դիրքի հետ կապված «Քեզ էլ մեռնեն, ուրներիդ արանքինին էլ: Առանց ձեզ ինչ եմ անելու, ո՞նց եմ ապրելու» ննջեցյալի կնոջ կողմից արտաբերած լալիքի անկեղծ խոսքերը ունկնդրի կողմից ընկալվում են այլ տեսանկյունից և դառնում ծիծաղի պատճառ [ԱՇՍ]:

Պատումներից մեկում էլ, երբ առաջարկվում է հանգուցյալի հետ «Ալպի-նիստ» ռադիոընդունիչը դնել, քանի որ հանգուցյալը շատ էր սիրում հետը վերցնել և դաշտում լսել, կինը լալով տեղեկացնում է, որ այն անսարք է, իսկ հարևանուհին խորհուրդ է տալիս այնուամենայնիվ հետը դնել՝ համոզված լինելով, որ համագյուղացի «Կոռանց Իշխանը այնպեղ կսարքի»¹¹:

Վերջին շրջանում կատարած մի քանի գրառումներում էլ ննջեցյալի հետ նաև բջջային հեռախոս է դրվում [ԱՇՍ]:

Թաղման ծիսակարգին առնչվող մեկ այլ նմուշում տվյալ իրավիճակից բխող *մեռլապիրոջ* պատասխանը գուգադիպում է հանգուցյալի հետ ինչ-որ իր դնելու ավանդույթին. փորած փոսում մկների ծակերի առկայությունը ստիպում է հողհատների անհանգստությունը փարատել՝ մկների գոյության վտանգի առաջն առնելու միջոցի առաջարկով.

— Բան չկա, ապու հեւր մի կապու էլ կդնենք...¹²

10 Բարխուդարեանց 1883, 131–132:

11 Քոչարյան 2009, 24:

12 Պապյան Ա., Պապյան Հ. 2012, 58:

Թաղման ծիսակարգին վերաբերող բազմաթիվ զվարճապատումներ իրականության հետ որևէ առնչություն չունեն: Դրանք մտացածին՝ հնարովի նկարագրություններ են: Նման երգիծապատումներում զավեշտի աղբյուրը ոչ թե լալիքի խոսքերն են, այլ սգացողի «սթափ» դատողությունը.

Նախորդ օրը ամուսնու մահվան համար մազերը փետող, աղի արցունք թափող կինը առավոտյան ասում-խոսում, ծիծաղում է: Սգակիրների անհանգըստացած հարցումներին՝ կինն այսպես է պատասխանում.

— *Ամբողջ գիշեր մկրածեցի՝ ո՛չ հորըս կողմից ա բարեգամ, ո՛չ մորըս կողմից, էլ ինչի՞ եմ ախմախի պես ինձ կտրապրմ [ԱՇՍ]:*

Մեկ այլ դեպքում էլ որևէ ուրախ առիթի ճոխ նկարագրության «ազդեցությամբ» թաղման «ճոխությունը» ներկայացնելն է դառնում անեկդոտի ծիծաղի հենքը.

Թաղումից վերադարձած մի կին հարևանուհուն պատմում էր.

— *Վսյ, Մարգո՛ ջան, ընքան մարդ կար, ընքան մարդ, որ մեռելն էրկու րեդ ին դրել¹³:*

Զվարճապատումներից մեկում էլ սգացող կնոջ՝ «*Էս ի՞նչ արիր, ինձ մենակ թողած՝ էս ու՛ր ես գնըմ, Գարսևան՝ ջան*» հարցին հետևում է կնոջը ստուգելու համար սուտմտուկի տված, ներքնաշորերով դազաղում պատկած ամուսնու «*Գնըմ եմ սրադիսն՝ մրցումների...*» պատասխանը [ԱՇՍ]:

Դամբանականների արտացոլումը անեկդոտներում

Նոր ժամանակներում թաղման արարողակարգ մուտք գործած տարրերից է նվագածուներ, երգիչներ բերելը և փող տալով՝ որևէ նվագ, երգ պատվիրելը: Հենց դրանց հենքի վրա է ստեղծվել զոքանչին հուղարկավորող քենակալների վեճը՝ պատվիրած երգերից մեկի առիթով, երբ նրանցից մեկը պատվիրում է «*Զարթնի՛ր, մայրիկ*»-ը, իսկ զոքանչին պահողը կատաղում է. «*Տո շան որդի, որ զարթնեց, դու էս պահելու...*» [ԱՇՍ]:

Երգիծական մանրապատումներում զավեշտի աղբյուր կարող է դառնալ դամբանական խոսքը: Մի դեպքում դամբանական ասողը, գրական հայերենի իմացությունը շեշտելիս, ծիծաղելի վիճակի մեջ է ընկնում. «*Անաչառ մահը մեր շարքերից խլեց մեր աշխատակցուհուն...*» [ԱՇՍ]:

Մանրապատումներից մեկում էլ հանգուցյալի վրա ասված դամբանական երկարաշունչ խոսքն ու գործունեության «ճոխությունն» է գյուղաշխարհի մարդու մեջ զավեշտալի մտորումների տեղիք տալիս.

Երևանում մահացած մի պաշտոնյայի բերել թաղում էին գյուղում: Մեկը կես ժամից ավելի ներկայացնում է նրա արժանիքները: Այդ պահից ազդված Սերոժն իր կողքին կանգնած ընկերոջն ասում է.

— *Գեպը փանի ինձ վրա խոսողին. րեանես մի բան գրնելու ա՛, որ իմ մասին ասի¹⁴:*

13 Ճշմարիտյան 1992, 11:

14 Պապյան Ա., Պապյան Հ. 2012, 22:

Հոգեհացը և ողորմաթաս խմելը

Թաղման ծիսակարգում հոգեհացի արարողակարգի ժամանակ անպայման պետք է հանգուցյալի մասին մեկ-երկու խոսք ասվեր, նրա արած-չարածները հիշվեին ու գովաբանվեին: Լոռու՝ մեր գրառած պատումներից մեկում խախտվում է այդ ավանդույթը և այրիացած կնոջ՝ զայրությանից ասված խոսքերը թաղման ծիսակարգի նկարագրությունը վերածում են անեկդոտի.

Մեկի մարթը մեռնում ա, թաղումիցը գալուց յեղը մասնակիցները նստրմ են հոգեհացի ու առանց օղորմաթասի, առանց մեռածի անումը տալու, սկսում են խմիլն ու դալ ու դալմադալով ուրիլը: Էս մեռածի կնիկը սրտնեղած ասմ ա.

— Չըհրակացա, էս քելեխի եք էկե՞, թե՞ պերերիվի...

Թաղումներին առնչվող երգիծական մանրապատումների ստեղծման պատճառ կարող է դառնալ Հայաստանի առանձին շրջաններում կամ որոշ բնակավայրերում ու արտերկրի հայաշատ վայրերում թաղման ազգային ավանդական ընդհանուր ծիսակարգից տարբերվող, երբեմն էլ՝ արտառոց ու զավեշտալի թվացող արարողակարգերի կիրառումը:

Այդպիսիք են՝ Գեղարքունիքի մարզի Գավառ քաղաքում և մի շարք գյուղերում առկա՝ գերեզմանոց տանող ճանապարհին հանգուցյալի մոտիկ հարազատների և մտերիների՝ օղորմի տալու և օղորմաթաս խմելու նպատակով երկու սեղան դուրս հանելը՝ մեկը՝ տարատեսակ ուտեստներով լի, մյուսը՝ գորգ գցած՝ հանգուցյալի դին դնելու համար¹⁵, գերեզմանոցում սեղաններ գցելն ու տարատեսակ ուտեստ-խմիչքներով հանգուցյալին «պատվելը», այգահողից (էգնահող-իքնահողեքից), յոթից, քառասունքից ու տարուց բացի, թվարկածներին ոչնչով չզիջող և ծիսակարգի մաս կազմող *տասնհինգի* անցկացումը, Մարտունու և Գավառի շրջանների որոշ գյուղերում, գուցե նաև այլ շրջաններում՝ *այգահողին* կամ *յոթին* խաշ տալը, ևն:

Նմանատիպ ծիսակարգային դրսևորումներին անտեղյակ ակնաատենք, բնականաբար, այդ անսովոր ու զավեշտալի գործառնությունների մասին պետք է զարմանքով ու ծիծաղով պատմեր (այն էլ՝ ճոխացրած) իր միջավայրում:

Տապանաքար և տապանագրեր

Հանգուցյալին հիշելու և մեծարելու, ապրած կյանքը գնահատելու դրսևորումներից է նաև նրա գերեզմանին քար քաշելը, իսկ ավելի ուշ նաև գերեզմանաքարին ինչ-ինչ խոսքերով ու պատկերներով հավերժացնելը: Տապանագրերը ինքնաբույս ու անկեղծ խոսքեր են լինում, երբեմն էլ՝ սուտը ճշմարտության տեղ ներկայացնող գունագարդված գովք ու մեծարանքի արտահայտություններ, որոնք էլ տարատեսակ երգիծապատումների ստեղծման հիմք են դառնում: Տապանագրային զվարճապատումների գերակշիռ մասը, հակառակ իրենց ինք-

15 Ի դեպ, հայոց մեջ ընդունված է եղել ուտեստներով լի սեղան դուրս հանել հիմնականում հարսանեկան թափոթի անցնելու ճանապարհին՝ նորապսակներին բարեմաղթանքի խոսքեր ասելու համար:

նատիպ կառուցվածքին ու լակոնիկ ոճին, մարդկային կյանքին առնչվող զանազան թեմաներ են շոշափում, լի են ասելիքով և ծիծաղ առաջացնող խոսքով.

Կնոջ մահից երկու տարի անց ամուսինը գնում է քանդակագործի մոտ՝ կնոջ քանդակը տեսնելու:

— Այս ինչ եք արել, այժմ վարպետ, ախր դեմքը իսկի նման չի:

— Ինչ ես դուրս տալիս, դե հլա հանի, տես նման չի...¹⁶:

Գերեզմանաքարային գրություններով անեկդոտները լինում են՝

ա) տապանաքարը դնող անձի (անձանց) մատնանշմամբ. «Հիշարակ աղջիկներից՝ Հրուշից, Սիրուշից, Մարգոյից: Համա Մարգուշը փողը չի տվել»;

բ) տապանաքար դնողի և մահվան պատճառ հանդիսացողի մատնանշմամբ. «Կնոջից, երեխաներից և իմ էշ խելքից»;

գ) երկիմաստ մատնանշելով թե՛ քարը դնողին, թե՛ մահվան պատճառ հանդիսացողին (Գերեզմանոցում. «Էս ինչ էլ ջահել ա մեռել, հե-տաքրքիր ա՝ ինչից ա մեռել», — ամստասանքով ասում է մեկը: «Խոմ անգրագետը չե՛ս, տենըմ չե՛ս՝ տակին գրած ա. «Կնոջից», — պատասխանում է կողքինը);

դ) մաղթանքի կառուցվածքով՝ կապված կտակի հետ (Մի մարդ մահանում է, և կինը շիրմաքարին գրում է. «Հանգչիր խաղաղությամբ»: Բայց հետո, երբ իմանում է, որ ամուսնու կրակի մեջ ինքը չկա, շիրմաքարին ավելացնում է. «քանի դեռ չեմ էկել» [ԱՇՍ]), են:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆԹԱՌԱՆՅԱՆ 1994

Պատումում և կատակում էր Գալուստ Գալստյանը, հավաքել և կազմել է Լենա Անթառնյանը, Երևան, «Վերնատուն», 1994:

ԲԱՐԻՆՈՒԴԱՐԵԱՆՑ 1883

Բարխուդարեանց Մ., Պրլը-Պոտի, Թիֆլիս, Մով. Վարդանեանի և ընկ. տպարան, 1883:

ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ 1957

Գիրք առակաց (առակներ, առածներ, մանրավեպեր, զուարճալի ասացումներ և իմաստուն խօսքեր), պատրաստեց Կարապետ քահանայ Գալֆայեան, Բեյրութ, Կ. Տոնիկեան տպարան, 1957:

ԶՕՀՐԱՊԵԱՆՑ 1858

Վեպք զուարճալի անձից, յորս պարունակին խրատական և իմաստալից ասացումք, Ժողովեալ և թարգմանեալ յայլ և այլ լեզուաց աշխատասիրութեամբ Մովսիսի Զօհրապեանց Արցախեցոյ, ի տպարանի Ներսիսեան Հոգևոր դպրոցի հայոց ընծայելոյ յԱզնուական Աղայ Գեորգայ Արծրունոյ, Տփլիս, 1858:

ՂԱԶԱՐՅԱՆ 2002

Ղազարյան Ս., Եկեք մի քիչ ուրախանանք, մեր հոգսերից թեթևանանք, Անեկդոտներ, Երևան, «Զանգակ-97», 2002:

ՃՇՄԱՐԻՏՅԱՆ 1992

Լոռվա գվարճապատումներ, հավաքեց և մշակեց Ս.Ճշմարիտյանը, Գյումրի, «Կու-մայրի», 1992:

ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ 1883

Միքայելյան Հ.Ս., Ծալկայի հայերի ազգագրությունը և բանահյուսությունը, Երևան, «Նոյ», 1998:

ՆԱՂԱՇՅԱՆ 1992

Ժողովրդական սրախսություններ, հավաքեց և մշակեց Վարդուհի Նաղաշյանը, Երևան, «Նաիրի», 1992:

ՊԱՊՅԱՆ, ՊԱՊՅԱՆ 2012

Պապյան Ա., Պապյան Հ., Կատակում են Մովսեսցիները, Երևան, «Նոյյան Տա-պան», 2012:

ՍՎԱԶԼՅԱՆ 1994

Սվազյան Վ. Գ., Կիլիկիա, Արևմտահայոց բանավոր ավանդությունը, Երևան, «Գի-տություն», 1994:

ՓՈՐՔՇԵՅԱՆ 1971

Փորքշեյան Խ., Նոր Նախիջևանի հայ ժողովրդական բանահյուսությունը // Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն, հ. 2, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1971:

ՔՈՉԱՐՅԱՆ 2009

Քոչարյան Ս.Ս., Զվարճապատումներ և իրապատումներ, Երևան, «Ասողիկ», 2009 :

Армен Шаваршевич Саркисян, д.ф.н.

Институт археологии и этнографии

ОТРАЖЕНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ НАРОДНОГО ПОХОРОННОГО ОБРЯДА В АРМЯНСКИХ АНЕКДОТАХ

Ключевые слова: анекдот, погребальные обряды, покойник, реквием, юмо-реска, завещание.

Армянские народные юмористические миниатюры на тему похоронного об-ряда, помимо важного функционального (не терять присутствия духа даже в горе и в беде, сохранять жизнестойкость, продолжать жить и творить), имеют также огромное познавательное значение. Они сохранили множество само-бытных черт самого древнего ритуала в истории человечества, которые дают представление о жизни, быте, обычаях, языковом мышлении, человеческих отношениях и других проявлениях армянского менталитета. Они могут пре-доставить ценный материал историкам, этнологам и фольклористам, лингви-стам и археологам, философам и иным специалистам.

Dr. Armen Sh. Sargsyan

Institute of Archaeology and Ethnography

WAYS OF EXPRESSION OF THE HUMOR IN THE ARMENIAN JOKES ON FUNERAL CEREMONY

Keywords: joke, funeral ceremony, mortuary, requiem, humoresque, testament.

Armenian folk jokes on the theme of the funeral ceremony, in addition to the important function they fulfill (i.e., not to lose spirit even in pain and in trouble, remain viable, keep on living and working with joy), are also of great educational value. Being one of the oldest national ceremonies, they have stored and preserved a lot of unique elements of the ancient ritual, which give an idea about lifestyle, customs, linguistic thinking, human relations and other features of the Armenian people living in the past till now. They can provide valuable information for historians, ethnologists and folklorists, linguists and archaeologists, philosophers and other specialists interested in spiritual culture.

ՅԵՂԻՆԱԿՆԵՐ

Աբրահամյան Լեոն Հմայակի

ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Արդիականության ազգաբանության բաժնի վարիչ

Աղանյան Թորգոմ Գրիգորի

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Ազգագրության բաժնի գիտաշխատող

Ամիրխանյան Անժելա Վազգենի

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Ազգագրության բաժնի գիտաշխատող

Անտոնյան Յուլիա Յուրիի

պարմական գիտությունների թեկնածու,
Երևանի պետական համալսարանի Մշակութաբանության ամբիոնի դոցենտ

Առաքելյան Սիրանուշ Շաքարի

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Բանահյուսության տեքստաբանության բաժնի գիտաշխատող

Բորոխյան Արսեն Ալեքսանդրի

պարմական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի փոխնախագահ

Գրիգորյան Գարեգին Ավագի

Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Ազգագրության բաժնի ավագ լաբորանտ

Դավալյան Տորք Սամվելի

բանասիրական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Բանահյուսության տեսության և պարմության բաժնի վարիչ

Երանոսյան Արգամ Ալեքսանի

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Արդիականության ազգաբանության բաժնի գիտաշխատող

Խենցյան Մարինե Հայկի

բանասիրական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Բանահյուսության տեսության և պարմության բաժնի ավագ գիտաշխատող

Հայրապետյան Թամար Լազարի

բանասիրական գիտությունների դոկտոր,
ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Բանահյուսության տեքստաբանության բաժնի վարիչ

Հարությունյան Համֆիլ Թեյմանի

Երևանի պետական համալսարանի Հնագիտության և ազգաբանության ամբիոնի դասախոս, ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Ազգագրության բաժնի գիտաշխատող

Ղոնջյան Լուսինե Խաչատուրի

քանասիրական գիրությունների թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Բանասիրության տնտեսության և պատմության բաժնի գիրաշխատող

Մադաթյան Վարդիթեր Օսիկի

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Ազգագրության բաժնի ավագ լաբորանտ

Մարության Հարություն Տիրանի

պատմական գիտությունների դոկտոր,
ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի
Արդիականության ազգաբանության բաժնի գլխավոր գիրաշխատող,
Հայոց Ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտի տնօրեն

Մելիքյան Գոհար Էդուարդի

քանասիրական գիրությունների թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Բանասիրության տնտեսության և պատմության բաժնի ավագ գիրաշխատող

Չոլաքեան Յակոբ Մարտայի

պատմական գիրությունների դոկտոր, ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Բանասիրության տնտեսության և պատմության բաժնի գլխավոր գիրաշխատող

Սարգսյան Արմեն Շավարշի

քանասիրական գիրությունների դոկտոր, ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Բանասիրության տնտեսության և պատմության բաժնի առաջարար գիրաշխատող

Սիմոնյան Լիլիթ Դիմիտրիի

պատմական գիրությունների թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի արխիվի վարիչ

Ստեփանյան Գոհար Յուրիի

պատմական գիրությունների թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Արդիականության ազգաբանության բաժնի ավագ գիրաշխատող

Վարդանյան Սերգեյ Գագիկի

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի
Բանասիրության տնտեսության և պատմության բաժնի գիրաշխատող

СОДЕРЖАНИЕ

I. МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ	7
<i>Л. А. Абрамян</i> Народный дом Таманяна: мифология, идеология, архитектура	8
<i>А. А. Бобохян</i> Каткар-вишапакар: спустя сто лет после Ерванда Лалаяна	20
<i>Л. Д. Симомян</i> Святыни Восточной Армении в конце 17-го в. по карте Еремии Кёмюрчяна и поэме Товмы Ванандеци «Поэтическое слово о святых местах земли армянской»	36
<i>Т. С. Далалян</i> Происхождение и использование музыкальных инструментов согласно легенде, переданной Варданом Айгекци и Ованесом Плужом	48
II. ПОЛЕВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ	61
<i>А. М. Чолакян</i> Народные музыкальные инструменты армянонаселенных районов Антиоха	62
<i>А. Т. Марутян</i> Трансформация некоторых традиций ремесленничества в Тавуше (по материалам городов Иджеван и Дилижан)	75
<i>А. А. Ераносян</i> Этнографическое исследование армянских генеалогических древ: память и визуальный дискурс поколений	85
<i>А. Т. Арутюнян</i> Молоко и молочные продукты в народной медицине армян	93
<i>А. В. Амирханян</i> Традиция изготовления маринадов и солений из диких трав в областях Лори и Тавуш (по материалам этнографических полевых исследований)	104
<i>Г. А. Григорян</i> Элементы взаимопомощи в тавушских пограничных селах	114
<i>Т. Г. Аганян</i> Проблемы сохранения культурных традиций и вопросы культурной экологии в Гюмри после землетрясения	123
<i>Г. Ю. Степанян</i> Шестимесячный период исключительно грудного вскармливания как переходный этап в жизни матери и младенца	131
<i>Ю. Ю. Антонян</i> «Недостатка в хачкаворах в Армении нет»: институт хачкавора в современной Армении	142
<i>Л. Х. Креджан</i> Современное состояние фольклорно-этнографической культуры бассейна озера Севан (согласно полевым наблюдениям за 2008–2015 гг.)	154

III. ТЕКСТОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ	165
<i>С. Ш. Аракелян</i> Проклятия и благословения в труде Степаноса Орбеляна «История области Сисакан»	166
<i>А. Ш. Саркисян</i> Отражение элементов народного похоронного обряда в армянских анекдотах	177
<i>М. А. Хемчян</i> Эпизод вмешательства Бога в сюжетах армянских народных сказок	187
<i>Г. Э. Меликян</i> Феминный аспект сказок цикла «Умная дочь крестьянина»	199
IV. ИСТОРИЯ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ И ЭТНОГРАФИИ	209
<i>С. Г. Варданян</i> Из истории исследования диалекта и фольклора исламизированных амшенских армян	210
<i>Т. Л. Айрапетян</i> Деятельность Иосифа Орбели в сфере собирания и исследования фольклора	229
<i>В. О. Мадатян</i> Понятие «азг» в ряду социальных институтов: проявления «азга», родственных связей в Тавуше (19–20 вв.)	241
ТАБЛИЦЫ	257
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ	265

CONTENTS

I. INTER-DISCIPLINARY STUDIES	7
<i>L. H. Abrahamian</i> Tamanyan's People's House: Mythology, Ideology, and Architecture	8
<i>A. A. Bobokhyan</i> Katkar-Vishapakar: One Hundred Years after Yervand Lalayan	20
<i>L. D. Simonyan</i> Sanctuaries of Eastern Armenia at the End of the 17th Century According to the Map by Yeremia Kyomyurchian and Tovma Vanandetsi's "A Poetry on the Sacral Sites of the Land of Armenians"	36
<i>T. S. Dalalyan</i> Origin and Use of Musical Instruments According to the Legend Transmitted by Vardan Aygektsi and Hovhannes Pluz	48
II. FIELDWORK STUDIES	61
<i>H. M. Tcholakian</i> The Traditional Musical Instruments of Armenian-Populated Areas of Antioch Region	62
<i>H. T. Marutyan</i> Transformation of Several Traditions of Artisanhip in Tavush (Based on the Data From Ijevan and Dilijan Cities)	75
<i>A. A. Yeranossyan</i> Ethnographic Study of Armenian Family Trees: Memory and Visual Discourse of Generations	85
<i>H. T. Harutyunyan</i> Milk and Milk Products in the Armenian Folk Medicine	93
<i>A. V. Amirkhanyan</i> Marinades and Pickles Made of Wild Herbs in Lori and Tavush Provinces (According to Field Research Materials)	104
<i>G. A. Grigoryan</i> Elements of Mutual Assistance in the Boundary-Adjacent Villages of Tavush	114
<i>T. G. Aghanyan</i> Problem of Cultural Ecology and Maintaining of Cultural Traditions in Gyumri after Earthquake	123
<i>G. Y. Stepanyan</i> The Six Months' Period of Exclusive Breastfeeding as a Transitional Phase in the Life of Mother and Infant	131
<i>Y. Y. Antonyan</i> "There is no Lack of Khachkavors in Armenia": the Khachkavor Institute in Contemporary Armenia	142
<i>L. Kh. Ghrejian</i> The Current State of the Folkloric and Ethnographic Culture of the Basin of Lake Sevan (According to the 2008–2015 Fieldwork Observations)	154

III. TEXTOLOGICAL STUDIES	165
<i>S. Sh. Arakelyan</i> The Curse and Blessing in the "History of the Province Sisakan" by Stepanos Orbelian	166
<i>A. Sh. Sargsyan</i> Ways of Expression of the Humor in the Armenian Jokes on Funeral Ceremony	177
<i>M. H. Khemchyan</i> The God Intervention Case-Episode in Armenian Folk Fairy Tales	187
<i>G. E. Melikyan</i> The Aspect of Femininity in the "Clever Farmgirl" Folktale Cycle	199
IV. HISTORY OF FOLKLORE STUDIES AND ETHNOGRAPHY	209
<i>S. G. Vardanyan</i> From the History of Study of the Dialect and Folklore of the Islamized Hamshen Armenians	210
<i>T. L. Hayrapetyan</i> Hovsep Orbeli's Activities in Collecting and Researching Folklore	229
<i>V. O. Madatyan</i> "Azg" as Lineage Organization, Manifestations of Kinship in Tavush (19 th –20 th Centuries)	241
TABLES	257
INFORMATION ABOUT AUTHORS	265

ՀԱԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ԵՒ
ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
4

Տեխնիկական քարտուղար՝ Անի Սարատիկյան
Ռուսերենի խմբագիր՝ Գայանե Հարությունյան
Անգլերենի խմբագիր՝ Հարություն Խուդանյան
Ձևավորում և էջադրում՝ Արթուր Հարությունյան

ISBN 978-9939-886-13-8

9 789939 886138